

EN LEKTION OM ...

Fakta och fejk

För årskurs 1–3

Tidsåtgång:

Ca 45–60 minuter

Illustrator: Anders Lagerdahl

Bakgrund

Vi lever i en tid där information finns överallt – men allt som står på nätet är inte sant. Den här lektionen hjälper eleverna i åk 1–3 att börja förstå skillnaden mellan fakta och påhitt, och att ställa kloka frågor när de hör eller ser något som verkar konstigt.

Det handlar om att träna barnens nyfikenhet, tänkande och känsla för trovärdighet.

Syfte och mål

Eleverna ska få:

- Undersöka vad fakta betyder.
- Upptäcka att allt de hör eller läser inte alltid stämmer.
- Träna på att tänka efter och ställa frågor innan de tror på något.

Källkritik och kritiskt tänkande

“...Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska information, fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ.”

Skolverket (2022). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr22), Del 1: Skolans värdegrund och uppdrag.

Koppling till aktuell händelse

Temat anknyter till att elever redan i låg ålder möter information i digitala kanaler och medier. Det passar extra bra att arbeta med i samband med när ni pratar om nyhetshändelser eller om “vad som är sant”.

Förberedelser

- Skriv orden “Fakta” och “Fejk” på tavlan.
- Förbered 3–4 korta påståenden (se nedan).
- Kopiera upp arbetsbladet “Fakta eller fejk” i ett exemplar per elev
- Ta fram papper och pennor.

Lektion

1. Samtala – startfrågor

FRÅGOR TILL ELEVERNA

Vad betyder ordet fakta, tror ni?

Vad kan fejk vara?

LÄRARENS MÖJLIGA FÖLJDFRÅGOR

Be om exempel: "Vad är fakta om dig?" (t.ex. "Jag heter ...")

"Har ni hört ordet någon gång?" "Hur märker man att något är påhittat?"

2. Faktadel

Läraren berättar:

Fakta är något som går att kontrollera. Om du till exempel säger att vatten kokar vid 100 grader, kan vi testa det och se att det stämmer. Fejk betyder att något inte är sant – det kan vara påhittat, överdrivet eller ett misstag. På nätet, i böcker och på tv finns både fakta och fejk. Därför är det bra att tänka efter: "Hur vet jag det här?"

3. Aktivitet – fakta eller fejk?

- 1. Läs upp (eller visa på tavlan) följande påståenden:
 - ▶ Pingviner bor vid Sydpolen. (Fakta)
 - ▶ Människor har skelett inuti kroppen. (Fakta)
 - ▶ Glass växer på träd. (Fejk)
 - ▶ Katter kan lägga ägg. (Fejk)
- Eleverna visar med tumme upp (fakta) eller tumme ner (fejk).
- Prata kort efter varje påstående: Hur kan vi veta det? Målet är att eleven själv ska kunna värdera ett påstående och förklara hur hen vet. Hjälp eleverna att träna på att:
 - ▶ Stanna upp och fundera: Låter det rimligt?
 - ▶ Fråga sig: Var har jag hört eller läst det här?
 - Har jag hört det i skolan?
 - Har jag läst det i en bok?
 - Har jag fått veta det av en vuxen jag litar på?

- ▶ Ta reda på svaret i en faktabok, uppslagsbok eller på en trovärdig webbplats (t.ex. NE).
- ▶ Gärna jämföra med en källa till.

Eleven ska kunna svara på:

Hur vet du det? Var hittade du svaret?

- Dela ut arbetsbladet "Fakta och fejk" och låt eleverna reflektera över påståendet. Gå igenom svaren tillsammans.
- Låt eleverna skriva egna påståenden – ett som är fakta och ett som är fejk. De byter med en kompis som ska gissa vilket som är vilket.

4. Avslutning

Samla eleverna och fråga:

- "Vad lärde vi oss idag?"
- "Hur kan vi ta reda på vad som är sant nästa gång vi hör något konstigt?"
- Varför är det viktigt att veta vad som är sant?

Skriv tillsammans på tavlan:

"Vi tänker efter – och undersöker!"

Extra idéer

Rita ett "fakta-djur" och ett "fejk-djur".

PULS-kollen

Hur vet du att något är sant?

Arbetsblad – Fakta och fejk

Tänk så här innan du kryssar:

Stanna upp: Kan det verkligen stämma?

Tänk efter: Har jag hört det i skolan, i en bok eller från en vuxen jag litar på?

Kolla: Skulle jag kunna ta reda på det på något sätt?

Illustratör: Anders Lagerdahl

Vad är fakta – och vad är fejk?

Läs varje påstående och sätt ett kryss i rutan du tror är rätt.

		Fakta	Fejk
1	Äpplen kan bara odlas i växthus.	☐	☐
2	En triangel har tre hörn.	☐	☐
3	Pyramiderna byggdes av varelser från en annan planet.	☐	☐
4	Vissa tigrar har åtta ben.	☐	☐
5	Solen är en stjärna som ger ljus till jorden.	☐	☐
6	Is smälter när temperaturen blir högre än 0 grader.	☐	☐
7	Ett år har tolv månader.	☐	☐
8	Sverige ligger i Asien.	☐	☐
9	Fåglar andas under vattnet.	☐	☐

Efter att du kryssat

Välj ett påstående som är fakta och ett som är fejk, och förklara varför.

Det här är sant eftersom ...

Det här är fejk eftersom ...

Facit för läraren

Rätt svar och förklaring.

1 Äpplen kan bara odlas i växthus. – Fejk

Kommentar: Äpplen växer på äppelträd som odlas utomhus i till exempel trädgårdar och odlingar. De behöver alltså inte odlas i växthus.

2 En triangel har tre hörn. – Sant

Kommentar: Definition av en triangel. Bra exempel på säker fakta.

3 Pyramiderna byggdes av varelser från en annan planet. – Fejk

Kommentar: Det finns inga vetenskapliga belägg för detta. Historisk forskning visar att de byggdes av människor i Egypten.

4 Vissa tigrar har åtta ben. – Fejk

Kommentar: Tigrar är däggdjur och har fyra ben.

5 Solen är en stjärna som ger ljus till jorden. – Sant

Kommentar: Solen är en stjärna. Den ger både ljus och värme till jorden.

6 Is smälter när temperaturen blir högre än 0 grader. – Sant

Kommentar: Is övergår från fast form till flytande när temperaturen stiger över 0 °C.

7 Ett år har tolv månader. – Sant

Kommentar: Gäller enligt vår kalender (den gregorianska kalendern).

8 Sverige ligger i Asien. – Fejk

Kommentar: Sverige ligger i Europa.

9 Fåglar andas under vattnet. – Fejk

Kommentar: Fåglar andas med lungor och behöver luft. (Vissa fåglar kan dyka, men de håller andan.)